

MARKO HLADNIK

POVZEMALNI ZAIMKI V OZIRALNIH ODVISNIKIH

COBISS: 1.01

Prispevek v okviru tvorbenne slovnice obravnava povzemalne zaimke v oziralnih odvisnikih v slovenščini in nekaterih ostalih slovanskih jezikih. Odvisniki z veznikom in s k-zaimkom se oboji pojavljajo tako s povzemanjem kot brez njega, vendar raba povzemalnih zaimkov pričakovano ni poljubna. Te različne vzorce pojavljanja razčlenimo in predlagamo izpeljavo oziralnih zgradb ter pojasnimo mehanizme, ki pripeljejo do pojava povzemanja.

Ključne besede: slovenščina, tvorbeno slovnica, oziralni zaimki, povzemalni zaimki

Resumptive Pronouns in Relative Clauses

This article analyzes resumptive pronouns in relative clauses in Slovenian and a few other Slavic languages within the framework of generative grammar. Relative clauses introduced by a conjunction and those introduced by a *wh*-pronoun appear both with and without resumptive pronouns, yet the use of resumption is not arbitrary. It establishes the properties of the available relativization patterns and suggests a structural analysis of relative clauses, explaining the mechanisms that give rise to resumption.

Keywords: Slovenian, generative grammar, relative pronouns, resumptive pronouns

0 UVOD

V prispevku zasledujem tri povezane cilje:

- Prvič, znotraj teoretičnega okvira tvorbeno slovnice pojasniti vzorce pojavljanja povzemalnih zaimkov v slovenščini in nekaterih ostalih slovanskih jezikih.
- Drugič, ugotoviti lastnosti teh zaimkov in stavčnih zgradb, v katerih se pojavljajo, in hkrati pojasniti mehanizme, na katerih povzemanje temelji.
- Tretjič, pokazati, kako zbrani podatki prispevajo k boljšemu razumevanju skladijske izpeljave oziralnih odvisnikov.

V prvem razdelku predstavljam pojav povzemanja in slovanske povzemalne zaimke glede na njihove ugotovljene lastnosti uvrščam v obstoječo tipologijo, nato pa v drugem podajam izpeljavo osnovnih oziralnih zgradb. V nadaljevanju obravnavam in razčlenjujem še manj pogoste zgradbe. Tretji razdelek se tako ukvarja z oziralnimi odvisniki z veznikom brez povzemanja, četrti pa z oziralnimi odvisniki s k-zaimkom in povzemanjem.

1 TIPOLOŠKA UVRSTITEV POVZEMALNIH ZAIMKOV

1.1 Povzemanje in oziralni odvisniki

Izhajam iz splošne definicije skladenjskega povzemanja, ki je dovolj široka, da ne izključuje že vnaprej katere od njegovih pojavnih oblik (povzematne zaimke bomo tipološko podrobneje razčlenili v nadaljevanju): *povzemanje je pojav zaimka na mestu v stavčni zgradbi, kjer bi sicer pričakovali vrzel* (povzeto po McCloskeyju (2005: 26)). Eno izmed skladenjskih okolij, ki vsebujejo tako mesto, so prav oziralni odvisniki, ki jih ponavadi izpeljemo s k-premikom.¹

V slovanskih jezikih oziralne odvisnike lahko uvajata tako k-zaimek (v slovenščini *kateri*) kot veznik (v slovenščini oziralni veznik *ki*). Povzemanje se tipično pojavlja v oziralnih odvisnikih z veznikom, medtem ko oziralni odvisniki z zaimkom vsebujejo vrzel. Slovenska zgleda sta podana pod (1) in (2).

- (1) Poznam človeka, **ki** so **ga** iskali.
- (2) Poznam človeka, **katerega** so iskali.²

Čeprav je oziralnik *ki* zgodovinsko izpeljan iz zaimka in se po tradiciji pogosto uvršča mednje (za podrobnejšo razpravo gl. Cazinkić (2001)), se je v razvoju današnjega sinhronega sistema jezika reanaliziral kot veznik (tj. jedro C (*complementizer*) vezniške besedne zveze v tvorbenem pristopu). Zaimki – in tako torej tudi *kateri* – nosijo morfološke φ -oznake³ in sklon, medtem ko je *ki* nepregiben element, tako kot vezniki.

Slovenščina je jezik, ki ne dovoljuje osamitve predloga ob k-premiku, temveč je premiku nujno podvržena celotna predložna zveza:

- (3) (a) *Kom si se srečal s?⁴
- (b) S kom si se srečal?

V odvisnikih z oziralnikom *ki* se predlog ne more pridružiti oziralniku (4a). V primeru predložne oziralne zgradbe z veznikom oziralni odvisnik vsebuje povzematno predložno zvezo (4b).

1 Premik je ena izmed osnovnih skladenjskih operacij v tvorbeni slovnici. Gre za mehanizem, ki formalno zajame dejstvo, da se nekateri stavčni sestavniki interpretirajo na določenem mestu v zgradbi, pojavljajo pa na drugem. Izpraznjeno mesto premika, vrzel, po dogovoru označujemo s sledjo (t, *trace*) in jo koindeksiramo s premaknjenim sestavnikom. V novejših pristopih dotični mesti obe vsebujeta kopijo sestavnika, izgovarja pa se (praviloma) le ena (Chomsky 1993). Zainteresirane bralce usmerjam h Golden (2001), ki predstavlja osnovni vir o tvorbeni teoriji v slovenščini.

2 Zgled (2) je v zborni slovenščini slogovno seveda veliko manj sprejemljiv. Ključno za razpravo je to, da jezikovni sistem omogoča obe možnosti – na kakšen način ju govorci uporabljajo pa je ločeno vprašanje. S predložnimi skloni je naprimer neprimerno bolj pogost oziralni odvisnik z zaimkom *kateri*. Glede obravnave rabe oziralnih dvojnic gl. Hladnik (2015: 141, razdelek 4.4).

3 Termin se v tvorbeni slovnici uporablja kot skupni izraz za oznake osebe, števila in spola.

4 Znak * označuje nesprejemljivost zgledov, (?) delno sprejemljivost (le pri dveh angleških zgledih z vstavljenimi povzematnimi zaimki), *(x) označuje nesprejemljivost opusta sestavnika x, (*x) pa nesprejemljivost prisotnosti sestavnika x.

- (4) (a) *Človek, s ki si se srečal.
 (b) Človek, ki si se srečal z njim.

Ta lastnost je dodaten argument za prištevanje oziralnika *ki* k vezniku in ne h k-zaimkom, ki se premaknejo v levo polje stavka, saj bi v tem primeru pričakovali sprejemljivost zgloda (4a).

1.2 Tipologija povzemanja

Pri tipologiji povzemanja sledim ugotovitvam, ki jih podajajo Chao in Sells (1983), Sells (1984) ter McCloskey (2005). Povzermalni zaimki se v tem pristopu delijo na vstavljene (*intrusive*) zaimke in prave povzermalne zaimke.

Vstavljene zaimki (ki jih mdr. poznamo v angleščini) se dojemajo kot pomožni mehanizem, ki izboljša sprejemljivost zgradb, ki bi bile drugače neslovnične zaradi premika iz skladijskega otoka.⁵ Te zgradbe govorcem niso nikoli povsem sprejemljive. Angleški zgled (5a) kaže nesprejemljivost premika iz pogojnega stavka. Prisotnost povzermalnega zaimka izboljša sprejemljivost v zglodu (5b).

- (5) (a) *I wonder who_i they think that [if Mary marries t_i] then everybody will be happy.
 dobesedno: 'Sprašujem se, koga mislijo, da če Mary vzame, potem bodo vsi veseli.'⁶
 (b) (?) I wonder who they think that [if Mary marries **him**] then everybody will be happy.
 dobesedno: 'Sprašujem se, koga mislijo, da če ga Mary vzame, potem bodo vsi veseli.'

Pravi povzermalni zaimki (ki jih mdr. poznamo v irski gelščini in hebrejščini) ne vodijo k zmanjšani sprejemljivosti, niso omejeni na pojavljanje v skladijskih otokih, predvsem pa se lahko navezujejo na kvantificirane samostalniške besedne zveze. Medtem ko taka navezava v angleščini ni mogoča (gl. zgled 6b), hebrejski zgled (7) s pravim povzermalnim zaimkom to omogoča.

- (6) (a) (?) I'd like to meet the linguist that Mary couldn't remember if she'd seen **him** before.
 'Rad bi srečal jezikoslovca, ki se Mary ne more spomniti, kje ga je srečala.'
 (b) *I'd like to meet **every linguist** that Mary couldn't remember if she'd seen **him** before.
 'Rad bi srečal vsakega jezikoslovca, ki se Mary ne more spomniti, kje ga je srečala.'

5 Skladijski otoki so skladijske strukture, iz katerih premik ni mogoč. Termin je uvedel Ross (1967), ki je te strukture prvi sistematično opisal.

6 Slovenske ustreznice so tu podane le kot pomoč pri razumevanju angleških zgledov, brez sodb o njihovi (pričakovano nizki stopnji) sprejemljivosti. Podobno velja za primera pod številko (6).

- (7) **kol gever** še Dina xoševet še **hu** ?ohev et Rina [hebrejščina]
vsak človek C D. misli da on ljubi AKU R.
 ‘vsak človek, ki Dina misli, da ljubi Rino’

Ključno za skladenjsko analizo zgradb s pravimi povzemalnimi zaimki po McCloskeyju (1990; 2002) je to, da so izpeljane brez k-premika. Ničti operator je pridružen v določilo vezniške besedne zveze (*Spec, CP*) in veže povzemalni zaimek v oziralnem odvisniku. Irski primer oziralnega odvisnika s povzemalnim zaimkom je podan pod (8).

- (8) an ghirseach ar ghoid na síogaí í [irščina]
 DET *dekle* C *ukrasti*.PRET DET *vile* *njo*
 ‘dekle, ki so jo ukradle vile’

Ker premik ni del izpeljave, so irski oziralni odvisniki neobčutljivi na omejitve skladenjskih otokov. Z drugimi besedami, razmerje med operatorjem in povzemalnim zaimkom se lahko vzpostavi tudi čez mejo otoka:

- (9) na hamhráin sin nach bhfuil fhios [cé a [irščina]
 DET *pesmi* DEM C.NEG *je* *znanje* *kdo* *da*
chum **iad**]
skladati.PRET *njih*
 ‘tiste pesmi, ki ne vemo, kdo jih je napisal’

- (10) seanchasóg ar dócha go bhfuil [an táilliúir a dhein í]
star-plašč C *verjetno* *da* *je* DET *krojač* C *narediti*.PRET *ga*
sa *chré* *fadó*
v-DET *zemlja* *davno*
 dobesedno: ‘stari plašč, ki je krojač, ki ga je naredil, verjetno že davno pod rušo’

1.3 Lastnosti povzemalnih zaimkov v slovanskih jezikih

Slovenski primeri oziralnih odvisnikov s povzemalnimi zaimki so povsem sprejemljivi, tako da raba povzemalnih zaimkov ni le pomožni mehanizem. Hkrati se ti lahko navezujejo na kvantificirane samostalniške besedne zveze:

- (11) **Vsak človek**, ki sem **ga** srečal, me je pozdravil.

Te lastnosti pokažejo, da spadajo slovenski zaimki v taki rabi med prave povzemalne zaimke. To pa še ne pomeni, da jih moremo analizirati na enak način kot irske ali hebrejske, tj. brez premika.

V nasprotju z irščino so slovenske povzemalne zgradbe občutljive na skladenjske otoke, kar nakazuje na to, da so izpeljane s premikom. V slovenščini je k-premik občutljiv na stroge skladenjske otoke (zgleđ 12), a kot kaže Goldnova (1996 in 1997: 143), podredni vprašalni stavki (šibki skladenjski otoki) ne omejujejo k-premika v slovenščini (zgleđ 13).

- (12) *Koga_i je Janez jezen, [ker je Peter odpustil t_i]?
 (13) Kaj_i se je Peter spraševal, kdo_i t_j bo izdal t_i?

Oziralne ustreznice zgornjim zgledom s povzemalnimi zaimki se obnašajo na enak način. Oziralnega odvisnika ni mogoče tvoriti v primeru otoka v obliki prislovnega odvisnika (zgled 14):

- (14) *človek, ki je Janez jezen, [ker ga je Peter odpustil]

Po drugi strani tvorba oziralnih odvisnikov ni omejena s prisotnostjo podrednih vprašalnih stavkov:

- (15) človek, ki je Janez pozabil, [kje ga je spoznal]

Bošković (2009) trdi, enako kot Helen Goodluck in Danijela Stojanović (1996), da je k-premik v srbohrvaščini občutljiv na obe vrsti otokov. Enako velja za oziralne stavčne zgradbe:

- (16) *čovjek što si otišao [zato što ga je Petar otpustio] [srbohrvaščina]
 dobesedno: 'človek, ki si odšel, ker ga je Peter odpustil'
 (17) *čovjek što je Petar zaboravio [gdje ga je upoznao]
 dobesedno: 'človek, ki je Peter pozabil, kje ga je spoznal'

Ivana LaTerza (2013) nasprotno trdi, da govorcem srbohrvaščine tako kot v slovenščini podredni vprašalni stavki ne predstavljajo ovire za k-premik (zgled 18). Hkrati je v enakem skladenjskem okolju dovoljena tudi tvorba oziralnih odvisnikov (zgled 19).

- (18) Koga_i se sečaš [gde si upoznala t_i]? [srbohrvaščina]
 'Koga se spomniš, kje si srečala?'
 (19) Čovek što se sećam [gde sam ga upoznala] došao je na slavlje.
 'Človek, ki se spomnim, kje sem ga srečala, je prišel na slavlje.'

Po drugi strani so primeri s strogimi skladenjskimi otoki, enako kot pri Boškoviću, slovnično nesprejemljivi. Zgled (20) pokaže, da k-premik iz t. i. otoka samostalniške besedne zveze s stavčnim dopolnilom v položaju osebka ni dovoljen, in enako velja za tvobo oziralnega odvisnika v zgledu (21).

- (20) *Šta_i [činjenica da je tvoj komšija izgubio t_i] tebe nervira? [srbohrvaščina]
 dobesedno: 'Kaj te dejstvo, da je tvoj sosed izgubil, spravlja ob živce?'
 (21) *To su kola što [činjenica da ih je tvoj komšija izgubio] tebe nervira.
 dobesedno: 'To je avto, ki te dejstvo, da ga je tvoj sosed izgubil, spravlja ob živce.'

V poljščini je situacija zopet enaka. Skladenjski otoki, ki preprečujejo k-premik, hkrati onemogočajo tvorbo oziralnih odvisnikov:

- (22) *Co; twój sąsiad dał ogłoszenie, [bo zgubił t_i]? [poljščina]
dobesedno: 'Kaj je tvoj sosed objavil oglas, ker je izgubil?'
- (23) *To jest ten samochód, co twój sąsiad dał ogłoszenie, [bo go zgubił].
dobesedno: 'To je ta avto, ki je tvoj sosed objavil oglas, ker ga je izgubil.'

Popolno prekrivanje med skladijskimi okolji, ki dovoljujejo ali preprečujejo vprašalni k-premik, in tistimi, ki dovoljujejo ali preprečujejo tvorbo oziralnih odvisnikov, nakazuje, da je v obravnavanih slovanskih jezikih kljub prisotnosti povzemalnih zaimkov premik del izpeljave tudi oziralnih odvisnikov, ki jih uvaja veznik, in ne samo tistih, ki jih uvaja k-zaimek.

Zgradbe s t. i. parazitskimi vrzeli (*parasitic gaps*), ki so prisotne v slovenščini (ne pa v srbohrvaščini ali poljščini, gl. Franks 1995), omogočajo izpeljavo dodatnega argumenta za prisotnost premika. Sprejemljivost parazitske vrzeli je pogojena s prisotnostjo druge vrzeli, nastale s k-premikom. Eno izmed okolij, kjer so parazitske vrzeli (krajše *pv*) v slovenščini najbolj sprejemljive, so prav oziralni odvisniki (zglede iz: Golden 1997: 135, op. 2):

- (24) To je predavatelj, katerega vsak, ki spozna *_pv_*, ceni.

Brez premika je prisotnost vrzeli nesprejemljiva:

- (25) *Vsak, ki spozna *_pv_*, ceni tega predavatelja.

Če preoblikujemo primer v oziralni odvisnik z veznikom, je po moji sodbi stavek še vedno sprejemljiv in parazitska vrzel dovoljena:

- (26) To je predavatelj, ki ga vsak, ki spozna *_pv_*, ceni.

To spet nakazuje, da so oziralni odvisniki z veznikom izpeljani s premikom, čeprav je prisoten povzemalni zaimek.

2 OSNOVNA IZPELJAVA

Na podlagi ugotovitev predlagam, da si oziralni zgradbi (z zaimkom in z veznikom) delita skupno izpeljavo z naslednjimi lastnostmi:

- (a) k-zaimek (oz. skupek skladijskih oznak, ki odgovarjajo zaimku) se kot operator premakne v določilo vezniške besedne zveze (*Spec, CP*);
- (b) razlike med zgradbama nastanejo postsintaktično, pri eksternalizaciji;
- (c) izgovori se ali zaimek (položaj *Spec, CP*) ali veznik (položaj *C*), a nikoli oba (opisno to odgovarja situ dvojne zasedenosti položaja COMP, gl. Chomsky – Lasnik 1977).

Shematično ti dve možnosti predstavljam v nadaljevanju.

Prva možnost zajema eksternalizacijo k-zaimka, medtem ko je veznik neizgovorjen. V tem primeru se torej izgovori premaknjena kopija k-zaimka, vse oznake so eksternalizirane:

Preglednica 1

<i>Položaj</i>	<i>jedro</i>	<i>Spec,CP</i>	<i>C</i>	<i>znotraj odvisnika</i>
<i>Oznake</i>	[φ , NOM]	[Op, φ , AKU] _i	[+rel]	[Op, φ , AKU] _i
<i>Eksternalizacija</i>	človek	katerega	–	–

Druga možnost zajema eksternalizacijo veznika, medtem ko k-zaimek ostane neizgovorjen. V tem primeru edinstvena sklonska oznaka, ki je del zaimka, ostane neizgovorjena. Da bi ohranili prisotnost oznake, ki je del skladske izpeljave in ima svoj morfološki eksponent, se izgovori del kopije zaimka znotraj odvisnika. Najmanjši mogoči element, ki zajema sklonsko oznako (skupaj s φ -oznakami), je nanosna oblika zaimka.

Preglednica 2

<i>Položaj</i>	<i>jedro</i>	<i>Spec,CP</i>	<i>C</i>	<i>znotraj odvisnika</i>
<i>Oznake</i>	[φ , NOM]	[Op, φ , AKU] _i	[+rel]	[Op, φ , AKU] _i
<i>Eksternalizacija</i>	človek	–	ki	ga

Imenovalnik privzemam kot odsotnost sklonskih oznak (gl. Marantz 1991; Bittner – Hale 1996, idr.). V tem primeru torej oznake niso prisotne in tako ni treba ničesar ohranjati, zato tudi ni povzemalnega zaimka (zglej 27). Če so del sestavnika, ki je podvržen premiku in nato ni izgovorjen, še druge oznake, je povzemalni element ustrezno večji. Tako imamo primere kontrastivno ali drugače poudarjenih elementov, kjer ohranimo oznako fokusa (zglej 28 in 29), ter predložno oziralno zgradbo, kjer ohranimo predlog (zglej 30):

- (27) človek, ki je napisal knjigo
 (28) človek, ki **tudi on** kadi
 (29) človek, ki bi **vsaj njemu** radi dali to knjigo
 (30) človek, ki sem **z njim** preživel veliko lepih trenutkov

3 NAVIDEZNA POLJUBNOST POVZEMALNIH ZAIMKOV

3.1 Pogoji za opust povzemalnega zaimka

Oziralne odvisnike, ki vsebujejo povzemalni zaimek ali pa vrzel, torej lahko uvažata tako veznik kot k-zaimek. Ti dve binarni izbiri dajeta štiri teoretično mogoče konfiguracije, povzete (in oštevilčene) v preglednici 3.

Preglednica 3: Povzemanje

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>	
<i>Oziralnik</i>	<i>Veznik</i>	[1] Veznik + p. zaimek	[2] Veznik + vrzel
	<i>K-zaimek</i>	[3] K-zaimek + p. zaimek	[4] K-zaimek + vrzel

Postavljeni smo pred naslednji izziv: v slovanskih jezikih so – pod določeni pogoji – mogoče vse štiri konfiguracije. Kot bomo videli, raba povzemalnih zaimkov vseeno ni arbitrarna.

Doslej smo razpravljali o možnostih [1] in [4], zdaj pa si najprej pogledjmo konfiguracijo [2]. Dodatni podatki iz srbohrvaščine in poljščine nakazujejo na to, da povzemalni zaimki včasih niso nujno potrebni:

- (31) Ovo je auto **što** sam __ kupio. [srbohrvaščina]
 ‘To je avto, ki sem ga kupil.’
- (32) ten samochód, **co** Janek widział __ wczoraj [poljščina]
 ‘avto, ki ga je Janez videl včeraj’

Kdaj lahko povzemanje opustimo? Zgodnejša literatura tradicionalno predlaga, da je opust možen v primeru neživih predmetov v tožilniku, Bošković (2009) nato opiše nekaj dodatnih pogojev glede spola in števila jedra samostalniške besedne zveze, ki ima oziralni odvisnik za desni prilastek. Pomembno sintezo je nazadnje dosegla Martina Gračanin-Yukseš (2010), ki ji je uspelo izpeljati vse lastnosti opusta povzemanja iz morfoloških značilnosti jedra in skladenjskega okolja, v katerem se pojavlja. Za izpust postavlja dva nujna pogoja: (a) pogoj morfološkega ujemanja in (b) pogoj konfiguralnega sklon.

Pogoj morfološkega ujemanja za opust povzemalnega zaimka se glasi: jedro mora imeti morfološko obliko, enako tisti, ki bi jo imelo, če bi mu bil pripisan sklon znotraj samega oziralnega odvisnika. Morfološki sinkretizem tako igra pomembno vlogo. Opust povzemalnega zaimka je mogoč v primerih, kot sta (33) in (34), ne pa (35).

- (33) Dijete što sam (**ga**) video voli Ivu. [srbohrvaščina]
 ‘Otrok, ki sem ga videl, ljubi Iva.’
- (34) Ljubav što sam (**je**) osjetio bila je jaka.
 ‘Ljubezen, ki sem jo čutil, je bila močna.’
- (35) stolica što ***(ju)** je kupio
 ‘stol, ki sem ga kupil’

Spodaj navedene sklanjatvene paradigme teh samostalnikov razkrijejo, zakaj je tako. Lastnosti spola, števila in (ne)živosti same po sebi še ne dovoljujejo ali

prepovedujejo opusta povzemanja, a na to vplivajo posredno preko značilnosti sklanjatvenega vzorca.

Preglednica 4

	<i>dete (n)</i>	<i>stol (f)</i>	<i>ljubezen (f)</i>
<i>nom</i>	dijet-e	stolic-a	ljubav
<i>gen</i>	djetet-a	stolic-e	ljubav-i
<i>dat</i>	djetet-u	stolic-i	ljubav-i
<i>acc</i>	dijet-e	stolic-u	ljubav
<i>voc</i>	dijet-e	stolic-o	ljubav-i
<i>loc</i>	djetet-u	stolic-i	ljubav-i
<i>ins</i>	djetet-om	stolic-om	ljubav-i

Drugi nujni pogoj za opust povzermalnega zaimka se glasi: povzermalni zaimki se lahko opustijo le, če jim je pripisan konfiguralni sklon (tožilnik), ne pa, če jim je pripisan leksikalni sklon.⁷ Jedro v naslednjih primerih ima v rodilniku in tožilniku sinkretični obliki, vendar pa opust kljub sinkretizmu ni možen, kadar je znotraj oziralnega odvisnika pripisan leksikalni sklon (tu rodilnik). V nadaljevanju pokažemo, kako oba pogoja⁸ izpeljemo iz skladske analize oziralnih odvisnikov.

- (36) Vidio sam psa što ***(ga)** se bojiš. [srbohrvaščina]
 ‘Videl sem psa, ki se ga bojiš.’
- (37) Sjećam se psa što si ***(ga)** se bojao.
 ‘Spomnim se psa, ki si se ga bal.’
- (38) Bojim se psa što si **(ga)** vidio.
 ‘Bojim se psa, ki si ga videl.’

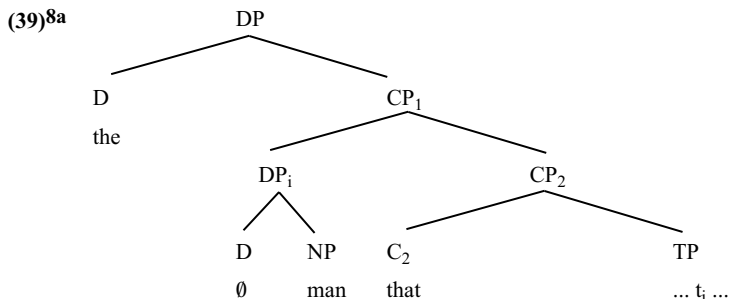
3.2 Skladska analiza

Privzemam zgradbo oziralnega odvisnika kot dopolnila zunanjemu jedru D, pri čemer je sam jedrni samostalnik lociran znotraj odvisnega stavka v najvišjem določilu razdrobljene vezniške besedne zveze (CP), in s tem sledim pristopom, ki so jih vpeljali Kayne (1994), Valentina Bianchi (1999; 2000) idr. Posebej pomemben je prispevek Bianchijeve, ki zagovarja stališče, da je jedro, na katerega se nanaša

7 Konfiguralni sklon je samodejno pripisan samostalniškim besednim zvezam v določenih položajih v zgradbi (na primer, po tvorbeni terminologiji, tožilnik v dopolnilu glagolske besedne zveze ali imenovalnik v določilu časovne besedne zveze) in nimajo nujno morfološke realizacije, ndr. recimo v angleščini. Zmožnost pripisa leksikalnega sklona pa je inherentna lastnost posameznih glagolov, tj. del njihove specifikacije v mentalnem slovarju.

8 V veljavi sta tudi v poljščini (gl. Hladnik 2015: 70).

oziralni stavek, pravzaprav določilniška besedna zveza (*determiner phrase*, DP) z nemim jedrom D, kar je shematično prikazano na angleškem zgledu:

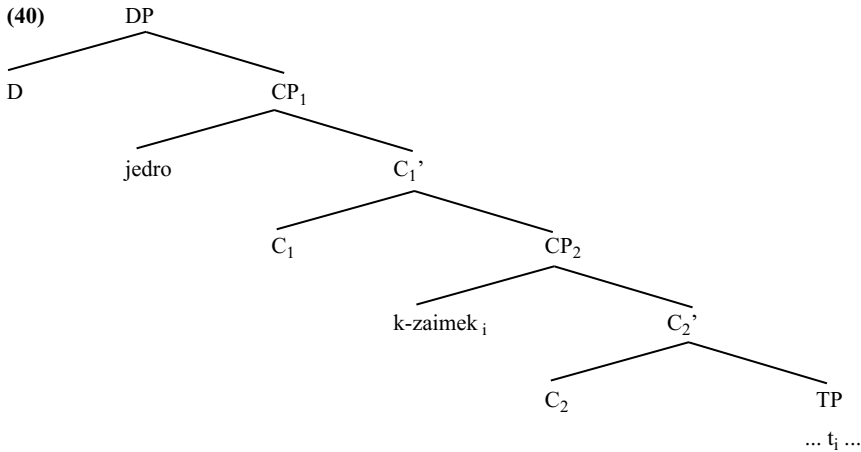
Valentina Bianchi (1999, poglavje 6; 2000: 125) predlaga, da je tako nemo jedro dovoljeno v striktno lokalnem položaju iz katerega se lahko inkorporira v zunanje jedro D. Pogoj je, da med jedroma ni nobenega drugega jedra, ki bi preprečil premik v smislu relativizirane minimalnosti (gl. Rizzi 1990). Oznake notranjega D se združijo z zunanjim – njihove vrednosti morajo biti kompatibilne – ter nato izgovorijo kot enoten D. Isti mehanizem dovoljuje zunanjemu jedru D, da preveri svoje oznake v odnosu do NP (Bianchi 2000: 127).

Sledim predlogu, da sta v istem jeziku mogoči dve alternativni izpeljavi oziralnih odvisnikov. Joseph Aoun in Yen-Hui Audrey Li (2003) opažata, da se angleški oziralni odvisniki z veznikom *that* in k-zaimki obnašajo različno, kar se tiče možnosti rekonstrukcije (tj. interpretacije stavčnega sestavnika na mestu, s katerega je bil skladijsko premaknjen, čeprav je izgovorjen na ciljnim mestu premika). Njuna posplošitev je naslednja:

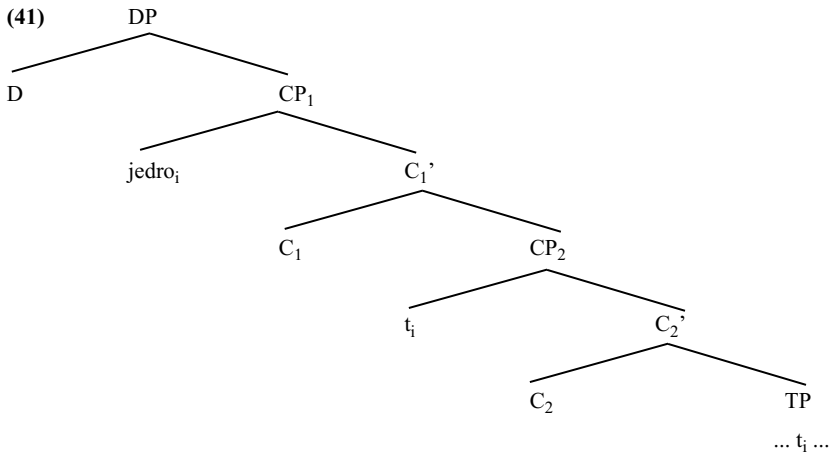
- (a) Oziralni odvisniki s k-zaimki (*which*, *who*) ne kažejo učinkov rekonstrukcije; jedro ni izpeljano s premikom iz odvisnega stavka, temveč je generirano v položaju, kjer ga izgovorimo.
- (b) Oziralni odvisniki z *that* kažejo učinke rekonstrukcije; jedro je izpeljano s premikom iz odvisnega stavka.

Prva možnost izpeljave, navedena pod številko (40), vključuje jedro v položaju določila najvišje vezniške besedne zveze, medtem ko se oziralna odvisnost ustvari s premikom k-zaimka v določilo nižje vezniške besedne zveze. Ta izpeljava je vir oziralnih odvisnikov z zaimkom in odvisnikov z veznikom, ki vsebujejo povzematne zaimke (torej konfiguracij [1] in [4], ki smo ju obravnavali najprej).

8a Oznake, uporabljene v skladijskih drevesih: CP – *complementizer phrase*, vezniška besedna zveza; TP – *tense phrase*, časovna besedna zveza; DP – *determiner phrase*, določilniška besedna zveza; NP – *nominal phrase*, samostalniška besedna zveza; PP – *prepositional phrase*, predložna besedna zveza.

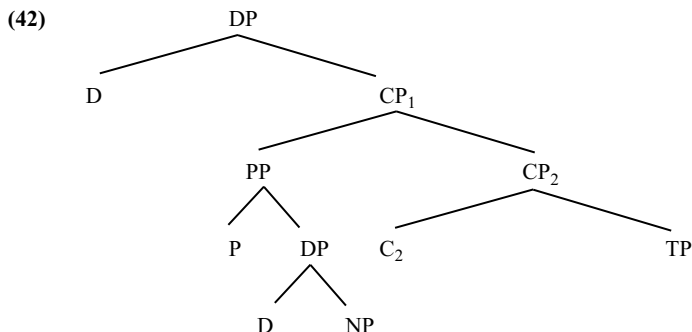
Druga možnost izpeljave, tista pod številko (41), je premik jedra iz položaja znotraj podrednega stavka v določilo najvišje vezniške besedne zveze. Ta izpeljava je vir odvisnikov z veznikom, ki ne vsebujejo povzermalnih zaimkov (torej konfiguracije [2], s katero se spoprijemamo v tem razdelku).

Povzeralni zaimki tako niso zares poljubno opuščeni, če izpolnjujejo prej navedene pogoje, ampak imata zgradba brez zaimkov in tista z njimi dve različni izpeljavi, govornici pa možnost izbire med njima. Izpeljava (41) ne vsebuje k-zaimka in tako tudi ni prisotnih sklonskih oznak, ki bi jih bilo treba ohranjati s povzermalnimi zaimki.

Pogoja za navidezni opust povzermalnega zaimka (torej pogoja za izpeljavo (41)) sledita iz skladenjske zgradbe in potrebe po inkorporaciji notranjega jedra D. Sklonski oznaki obeh jeder se lahko združita le, če ne nosita protislovnih oblikoslovnih navodil za izgovarjavo. To je mogoče, kadar se sklonski obliki morfološko uje-

mata, kar pojasni prvi pogoj. Pri izpeljavi pogoja konfiguralnega sklona sledim predpostavki, da leksikalni sklon pripisuje nemo predložno jedro P (gl. Emonds 1985: 224). V jezikih, ki jih obravnavamo, osamitev predloga ob premiku ni dovoljena, zato je rezultat po premiku takšen, kot prikazujem v shemi (42). Taka konfiguracija ne dopušča premika notranjega jedra D k zunanjemu, ker je jedro P bližje. Ob prisotnosti leksikalnega sklona tako izpeljava (41) brez povzermalnih zaimkov ni mogoča.

Pričujoča analiza z dvema različnima izpeljavama napoveduje, da je rekonstrukcija prisotna le v primeru oziralnih odvisnikov z veznikom brez povzermalnih zaimkov, saj je le pri njih jedro samostalniške besedne zveze prisotno znotraj samega odvisnika in podvrženo premiku. Tako stanje potrjuje Szczegielniak (2004) s podatki iz poljščine.

3.3 Razširitev analize na bolgarščino

Bolgarščina ima v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki osiromašen sistem sklonov, zato je nadvse zanimiva in koristna za primerjavo in preverjanje predlaganega pristopa. Z izjemo nekaterih zvalniških preostankov so samostalniki v bolgarščini izgubili sklone, oblike osebnih zaimkov pa razlikujejo med imenovalnikom, tožilnikom in dajalnikom. Vprašalni zaimki, ki se uporabljajo tudi v oziralnih odvisnikih, so sklonsko še bolj osiromašeni – le zaimki za moški spol z oznako živosti imajo dve obliki, imenovalniško in tožilniško (Krapova 2010: 1242).

Tako ni mogoče trditi, da so povzermalni zaimki v bolgarskih oziralnih odvisnikih z veznikom rezultat mehanizma delne izgovarjave k-zaimka tako kot npr. v slovenščini, saj njihove sklonske oznake niso podmnožica oznak k-zaimkov. Izkaže pa se, da so bolgarski oziralni odvisniki z veznikom neobčutljivi na omejitve skladenjskih otokov:

(43) čovekāt, **deto** tja se uplaši, [kato **go** vidja da izliza ot stajata] [bolgarščina]
dobesedno: ‘človek, ki se je ustrašila, ko ga je videla odhajati iz sobe.’

(44) Vidjax edna kniga, **deto** [faktāt, če **ja** prodavat], me iznenada.
dobesedno: ‘Videla sem knjigo, ki me je dejstvo, da jo prodajajo, presenetilo.’

To nakazuje, da bolgarščina ni protiprimer predlagani analizi. Bolgarski oziralni odvisniki z veznikom tako *niso* izpeljani s premikom, ampak s pridruženjem ničtega operatorja, ki veže povzegalni zaimek znotraj oziralnega odvisnika, v določilo vezniške besedne zveze – torej na način, ki se pogosto pripisuje drugim jezikom s povzegalnimi zaimki (gl. McCloskey 1990; Shlonsky 1992; Aoun – Choueiri – Hornstein 2001, idr.).

Bolgarščina prav tako pozna možnost opusta povzegalnih zaimkov v oziralnih odvisnikih z veznikom. Vzorec opusta sledi iz predlagane analize in specifičnih morfosintaktičnih lastnosti bolgarskega jezika. Pričakovano oziralne zgradbe brez povzemanja – in izključno te – izkazujejo rekonstrukcijo, torej tudi za bolgarščino velja izpeljava, podana pod številko (41), in s tem veljata oba pogoja, ki smo ju obravnavali zgoraj. Ker samostalniki ne poznajo sklonov, je pogoj morfološkega ujemanja samodejno izpolnjen in tako je opust dovoljen v večini primerov. Pogoj konfiguralnega sklona pa izhaja iz skladijske strukture in ne morfologije jezika, zato ima tudi v bolgarščini vidne učinke. Tako je mogoče opustiti povzegalni zaimek v primeru (45), kjer je v oziralnem odvisniku pripisan strukturalni sklon (tožilnik), ne pa v primeru (46), kjer imamo opraviti z leksikalnim sklonom (dajalnikom).

(45) Taja pola sām ja kupila ot nagradite deto mi **(gi)** dadota. [bolgarščina]

‘To krilo sem kupila z nagrado, ki ste mi jo dali.’

(46) Tova e čovekāt deto ***(mu)** govorix za teb.

‘To je človek, ki sem mu pravil o tebi.’

Podatki iz bolgarščine torej potrjujejo pravilnost pristopa, saj se skladajo z napovedmi predstavljene teoretične analize.

4 OZIRALNI ODVISNIKI Z ZAIMKOM IN POVZEMANJEM

Zadnja preostala konfiguracija iz preglednice 3 je prav tako mogoča. Povzegalni zaimki se pojavljajo tudi v oziralnih odvisnikih s k-zaimkom, in sicer v tistih z dolgim k-premikom (krajše jih imenujemo tudi dolgi oziralni odvisniki). V nadaljevanju prikazujem, da ima ta vrsta povzemanja drugačne lastnosti od povzemanja, s katerim smo se ukvarjali zgoraj.

V dolgih oziralnih odvisnikih se oziralno razmerje vzpostavlja med jedrom in v globlje vgnezenem podrednem stavku; med njima je tako vsaj ena dodatna stavčna meja. Struktura takega odvisnika je prikazana v naslednjih zgledih shematično (47) in na konkretnem primeru z veznikom (48):

- (47) [glavni stavek jedro [oziralni odvisnik oziralnik [podredni stavek vrzel/povzemalni zaimek]]]
 (48) Poznam človeka, **ki** mislim, da **ga** iščejo.⁹

Povzemalni zaimki se pojavljajo predvsem v govorjenem jeziku v dolgih oziralnih odvisnikih s k-zaimkom (zglede 49), a niso sprejemljivi v kratkih (zglede 50). V primerjavi z oziralnimi odvisniki z veznikom prisotnost povzemalnih zaimkov ni obvezna.

- (49) Poznam človeka, **katerega** mislim, da (**ga**) iščejo.
 (50) Avto, **katerega** so (***ga**) kupili lani, se je pokvaril.

Pomembne lastnosti te vrste povzemalnih zaimkov, po katerih se razlikujejo od povzemalnih zaimkov v kombinaciji z veznikom so torej neobveznost, občutljivost na dolžino premika, in večja pogostnost v govorjenem jeziku. Iz tega sklepam, da je povzemanje v oziralnih odvisnikih s k-zaimkom posledica omejitve procesiranja dolge odvisnosti med premaknjenim k-zaimkom v glavnem stavku in mestom premika v najgloblje vgnezenem podrednem stavku. Prisotnost povzemalnega zaimka, ki označuje mesto premika, olajša vzpostavitev odvisnosti.

Raziskava med govorniki slovenščine, poljščine in srbohrvaščine (za podrobnosti gl. Hladnik 2015, poglavje 4) potrjuje predvidevanja, da se sprejemljivost povzemalnega zaimka v oziralnih odvisnikih s k-zaimkom povečuje sorazmerno z dolžino premika, tj. s številom vmesnih podrednih stavkov. To dejstvo je še toliko bolj povedno, ker govorniki v splošnem *težje* sprejemajo dolge, kompleksnejše primere, ki sicer sledijo slovničnim pravilom. Hkrati je ta vzorec sprejemljivosti drugačen kot pri oziralnih odvisnikih z veznikom, kjer so povzemalni zaimki posledica morfosintaktičnih lastnosti jezika, obvezni in neobčutljivi na dolžino premika.

5 ZAKLJUČKI

V prispevku smo povzemanje v slovanskih oziralnih odvisnikih osvetlili s perspektive tvorbeno slovnice. Razprava je pokazala, kako lahko podatki iz slovenščine pomembno prispevajo k teoretičnemu razvoju področja, kar dodatno utrjuje slovenščino tudi kot predmet tvorbenega preučevanja jezika.¹⁰

Med zaključki, ki smo jih potegnili, so naslednji. Prvič, oziralni odvisniki s k-zaimkom in vrzeljo ter tisti z veznikom in povzemalnim zaimkom se na videz razlikujejo, a so si skladenjsko zelo podobni; obe konstrukciji sta namreč izpeljani s k-premikom. Drugič, povzemalni zaimki v oziralnih odvisnikih z veznikom niso nikoli uporabljeni poljubno, prvemu vtisu navkljub. Vsaka od dveh mogočih

9 Dolgim oziralnim odvisnikom se govorniki pogosto izognejo z zatekanjem k parafrazam vrste 'Poznam človeka, za katerega mislim, da ga iščejo'. Te vsebujejo le kratek k-premik; problematiko nekoliko bolj podrobno obravnavam v Hladnik 2015: 128; gl. tudi Bošković (2009).

10 Naj si na tem mestu dovolim izpostaviti mednarodni zbornik prispevkov s področja slovenske tvorbeno oblikoskladnje, izdan v čast akad. prof. dr. Janezu Orešniku v zbirki *Linguistik Aktuell / Linguistics Today* (Marušič – Žaucer 2016).

konfiguracij ima svojo izpeljavo in skladenjske omejitve le-teh pojasnijo, kdaj je odsotnost povzermalnega zaimka mogoča. Tretjič, obstaja več različnih vrst povzemanja in tudi v enem samem jeziku nastopajo povzermalni zaimki z različnimi skladenjskimi lastnostmi. Povzermalni zaimki, ki nastopajo v dolgih oziralnih odvisnikih s k-zaimkom, so rezultat omejitev pri procesiranju stavkov in ne slovničnih načel v ožjem smislu. Njihova prisotnost ni absolutno pravilo jezika, temveč se njihova pogostnost veča z dolžino oziralnega odvisnika.

LITERATURA

- Aoun – Choueiri – Hornstein 2001** = Joseph Aoun – Lina Choueiri – Norbert Hornstein, Resumption, Movement and Derivational Economy, *Linguistic Inquiry* 32 (2001), 371–403.
- Aoun – Li 2003** = Joseph Aoun – Yen-Hui Audrey Li, *Essays on the Representational and Derivational Nature of Grammar: The Diversity of Wh-constructions*, Cambridge, MA: MIT Press, 2003 (Linguistic Inquiry Monographs 40).
- Bianchi 1999** = Valentina Bianchi, *Consequences of Antisymmetry*, Berlin: Mouton de Gruyter, 1999.
- Bianchi 2000** = Valentina Bianchi, The Raising Analysis of Relative Clauses: A Reply to Borsley, *Linguistic Inquiry* 31 (2000), 12–140.
- Bittner – Hale 1996** = Maria Bittner – Ken Hale, The Structural Determination of Case and Agreement, *Linguistic Inquiry* 27 (1996), 1–68.
- Bošković 2009** = Željko Bošković, On Relativization Strategies and Resumptive Pronouns, v: *Studies in Formal Slavic Phonology, Morphology, Syntax, Semantics and Information Structure: Proceedings of FDSL 7, Leipzig 2007*, ur. Gerhild Zybatow idr., Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009 (Linguistik International 21), 1–13.
- Cazinkić 2001** = Robert Cazinkić, Kategorizacija in razvrstitev oziralnikov *ki* in *kateri*, *Slavistična revija* 49 (2001), 55–73.
- Chao – Sells 1983** = Wynn Chao – Peter Sells, On the Interpretation of Resumptive Pronouns, v: *Proceedings of NELS 13*, ur. Peter Sells – Charles Jones, Amherst: GLSA, 1983, 47–61.
- Chomsky 1993** = Noam Chomsky, A Minimalist Program for Linguistic Theory, v: *The View from Building 20: Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger*, ur. Ken Hale – Samuel Jay Keyser, Cambridge, MA: MIT Press, 1993, 1–52.
- Emonds 1985** = Joseph E. Emonds, *A Unified Theory of Syntactic Categories*, Dordrecht: Foris, 1985.
- Franks 1995** = Steven J. Franks, *Parameters of Slavic Morphosyntax*, Oxford: OUP, 1995.
- Golden 1996** = Marija Golden, Interrogative Wh-movement in Slovene and English, *Acta Analytica* 14 (1996), 145–186.
- Golden 1997** = Marija Golden, Parasitic Gaps in Slovene, v: *Proceedings of the First European Conference on Formal Description of Slavic Languages*, ur. Uwe Junghanns – Gerhild Zybatow, Frankfurt am Main: Vervuert, 1997, 387–398.
- Golden 2001** = Marija Golden, *Teorija opisnega jezikoslovja 1: skladnja*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2001.
- Goodluck – Stojanović 1996** = Helen Goodluck – Danijela Stojanović, The Structure and Acquisition of Relative Clauses in Serbo-Croatian, *Language Acquisition* 5 (1996), 285–315.
- Gračanin-Yuksek 2010** = Martina Gračanin-Yuksek, On a Matching Effect in Headed Relative Clauses, v: *Formal Approaches to Slavic Linguistics* 18, ur. Wayles Browne idr., Ann Arbor: Michigan Slavic Publications, 2010, 193–209.
- Hladnik 2015** = Marko Hladnik, *Mind the Gap: Recoverability in Slavic Relative Clauses*, Utrecht: LOT, 2015 (LOT Dissertation Series 390).
- Kayne 1994** = Richard S. Kayne, *The Antisymmetry of Syntax*, Cambridge, MA: MIT Press, 1994 (Linguistic Inquiry Monographs 25).
- Krapova 2010** = Iliyana Krapova, Bulgarian Relative and Factive Clauses with an Invariant Complementizer, *Lingua* 120 (2010), 1240–1272.

- LaTerza 2013** = Ivana LaTerza, The Case of Resumption in Serbian Relative Clauses, rokopis, Stony Brook University, 2013.
- Marantz 1991** = Alec Marantz, Case and Licensing, v: *Proceedings of ESCOL 8*, ur. Germán Westphal – Benjamin Ao – Hee-Rahk Chae, Ithaca, NY: CLC, 1991, 23–253.
- Marušič – Žaucer 2016** = Franc Lanko Marušič – Rok Žaucer (ur.), *Formal Studies in Slovenian Syntax: In Honor of Janez Orešnik*, Amsterdam: John Benjamins, 2016 (Linguistik Aktuell / Linguistics Today 236).
- McCloskey 1990** = James McCloskey, Resumptive Pronouns, A'-binding and Levels of Representation in Irish, v: *The Syntax of the Modern Celtic Languages*, ur. Randall Hendrick, San Diego: Academic Press, 1990 (Syntax and Semantics Volume 23), 199–248.
- McCloskey 2002** = James McCloskey, Resumption, Successive Cyclicity, and the Locality of Operations, in: *Derivation and Explanation*, ur. S. Epstein – D. Seeley, Oxford: Blackwell, 2002, 184–226.
- McCloskey 2005** = James McCloskey, Resumption, v: *The Blackwell Companion to Syntax*, ur. Martin Everaert – Henk van Riemsdijk, Oxford: Blackwell, 2005, 94–117.
- Rizzi 1990** = Luigi Rizzi, *Relativized Minimality*, Cambridge, MA: MIT Press, 1990 (Linguistic Inquiry Monographs 16).
- Ross 1967** = John Robert Ross, Constraints on Variables in Syntax, doktorska disertacija, Massachusetts Institute of Technology, 1967.
- Sells 1984** = Peter Sells, Syntax and Semantics of Resumptive Pronouns, doktorska disertacija, University of Massachusetts Amherst, 1984.
- Shlonsky 1992** = Ur Shlonsky, Resumptive Pronouns as a Last Resort, *Linguistic Inquiry* 23 (1992), 443–448.
- Szczegielniak 2004** = Adam Szczegielniak, Relativization and Ellipsis, doktorska disertacija, Harvard University, 2004.

SUMMARY

Resumptive Pronouns in Relative Clauses

Relativization in Slavic languages involves two strategies differing in the element that introduces the relative clause (RC): a relative pronoun or a relative complementizer, with the latter requiring resumption. The two constructions exhibit common syntactic properties that lead one to conclude that they are both formed by *wh*-movement. The differences arise at the point of Spell-Out, with the presence of resumption being a reflex of a recoverability condition: when the relative pronoun features are not spelled out in the left periphery of the RC, the case feature is pronounced as a partial spell-out of the pronoun copy within the RC.

I adopt a structure of relative clauses with the RC head located in the highest specifier of a split CP. Two different ways of deriving a RC are available: the first one involves base-generating the RC head in its specifier position, and the dependency is created by moving a relative pronoun to a lower Spec, CP. This is the derivation involving resumption in the case when the RC is introduced by an overt complementizer while the moved pronoun remains unpronounced. The second available derivation involves RC head raising within the relative clause, and results in a gap at the relativization site because there are no relative pronouns and unpronounced features involved. I show how the analysis adopted derives the case matching and the structural case conditions on the omission of resumption in Serbo-Croatian and Polish. The proposed analysis extends to account for the resumption patterns observed in Bulgarian RCs as well.

In addition, I identify another type of resumption in Slavic languages, which appears in long-distance relative clauses introduced by pronouns. This type is optional, appears above all in spoken language, and is sensitive to the length of the relative dependency. Based on the findings, I conclude that such resumption arises to facilitate the processing of the long-distance dependency.